

Şehzade Korkut

Çeviri ve Notlandırma:
Musa Sancak

SİYASETİN AHLÂKÎ ELEŞTİRİSİ

Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha İle'l-A'mâli's-Sâlih

İstanbul 2022

SİYASETİN AHLAKİ ELEŞTİRİSİ
Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha ile'l-A'mâlî's-Sâliha

Şehzade Korkud

TİMAŞ YAYINLARI | 5530
Timaş Akademi | 19
Siyasetname Kitaplığı | 4
Osmanlı Siyaset Düşüncesi Dizisi | 1

AKADEMİK DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ali Akyıldız
Dr. Kaan Durukan
Dr. Y. Hakan Erdem
Prof. Dr. Asım Cüneyd Köksal

DİZİ EDITÖRLERİ

Prof. Dr. Asım Cüneyd Köksal
Dr. Selim Ahmetoğlu

ÇEVİREN VE NOTLANDIRAN

Musa Sancak

KAPAK TASARIMI

Ravza Kızıltuğ

İÇ TASARIM

Nur Kayaalp

1. BASKI

Eylül 2022, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-605-08-4561-7

9 786050 845617

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT

Çınar Matbaacılık
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Atahan
No: 34 Kat: 5 Bağcılar / İstanbul
Telefon: (0212) 628 96 00
Matbaa Sertifika No: 12683

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

SİYASETİN AHLÂKÎ ELEŞTİRİSİ

Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha İle'l-A'mâli's-Sâlih

Şehzade Korkut

Çeviren ve Notlandıran:
Musa Sancak

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

ŞEHZADE KORKUT – HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE SİYÂSÎ DÜŞÜNÇESİ / 7
ESERİN NÜSHALARI VE TERCÜMEDE TAKİP EDİLEN YÖNTEM / 31

DA'VETÜ'N-NEFSİ'T-TÂLİHA İLE'L-AMÂLİ'S-SÂLİHA

"Yorgun Nefsi Sâlih Amellere Davet" / 39

[Takdim] / 41

[Mukaddime] / 42

[Devlet İşlerinde Şeriata Riâyetin Zorluğunun Sebepleri] / 47

TETİMME [SON SÖZ] / 473

GİRİŞ

ŞEHZADE KORKUD - HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE SİYÂSÎ DÜŞÜNCESİ

Asım Cüneyd Köksal – Musa Sancak

II. Bâyezid'in oğlu, Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Korkud (1468-1513), 15 ve 16. yüzyılların ilim, sanat ve siyaset hayatında müessir olan simalar arasında yer alır. Amasya Sarayı'nda dünyaya gelen Korkud, küçük yaşta dedesi Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'a getirildi, sarayda dedesinin nezaretinde iyi bir eğitim gördü. Arapça ve Farsça öğrendi, gençliğinden itibaren ilim ve sanat çalışmalarına yöneldi. Dedesinin 1481'de vefat etmesi üzerine, babası II. Bâyezid tahta geçmek amacıyla İstanbul'a gelinceye kadar İshak Paşa tarafından saltanat kaymakamlığı yapmak üzere tahta çıkarıldı ve 18 gün tahtta kaldı. Babasının saltanat makamına geçmesi üzerine Saruhan (Manisa) sancağına gönderildi. Burada devlet işleriyle etrafındakileri görevlendirip kendisi ilim ve musiki ile meşgul oldu. 1502 başlarına kadar annesi Nigâr Hatun ile birlikte Manisa'da kalan Korkud bu süre zarfında Midilli seferine asker göndermiş, ayrıca vazife yerinin Bergama'ya nakledilmesini istemişti. Fakat 1502'de, Amasya Sancakbeyi Şehzâde Ahmed'in itirazıyla, merkezi Antalya olan Teke Sancakbeyliğine gönderildi, Hâmid Sancağı da kendisine bağlandı. Bu görev değişikliği, İstanbul'dan biraz daha uzaklaşıp saltanat yarışında saf dışı edilmesi anlamına gelmekteydi. Saruhan valisi kardeşi Şehzade Mahmud'un 1507'deki vefatı üzerine babasından Saruhan sancağını yeniden isteyen Korkud'un isteği Şehzade Ahmed'i gücendirmemek için kabul görmedi. Veziriazam Hadım Ali Paşa Şehzade Ahmed'i destekliyor, II. Bâyezid'i de bu yönde etkiliyordu. Veziriazamın bu yöndeki temayülünü görüp kendi isteğinin yerine getirilmesine mâni olduğunu öğrenen Korkud teessüre kapılmış ve babasına yazdığı mektuplarda ve *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha* isimli eserinde valilik istemediğini, bu işe liyakati olmadığını ve ilmî tetkiklerde bulunması için kendisine tahsisat ayrılmasını, ayrıca bu tahsisatın

helâl mal olarak gayrimüslimlerden alınan cizye hasılatından olmasını talep etmişti. Ne padişahın oğluna gönderdiği nasihat mektupları ne de babası nâmına kendisine nasihat için Antalya'ya Korkud'un yanına gönderilen eski Anadolu kazaskeri Alâüddin Ali'nin çabaları bir sonuç verdi. Korkud yapılan nasihatlere mukabil "bana saltanat ve eyalet gerekmez" demekten başka bir cevap vermedi. Bunun üzerine 1508 tarihli bir beratla ilmî tettebbularda bulunmak üzere Antalya kalesine çekildi.

Korkud, Antalya kalesine kapanmasından beş ay sonra –şehzadelerin memleket sınırları hâricine çıkması yasak olmasına rağmen- Mısır'a gitti. Mısır'a giderken babasına yazdığı bir arızada, rüyasında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisini hacca davet ettiğini, bu sebeple Mısır üzerinden hacca gitmekten sonra sancağına döneceğini bildirdi. Memlük sultanı Kansu Gavri (1440-1516) tarafından büyük bir merasimle karşılandı, fakat hacca gitmek için izin istediğinde babasının araya girmesiyle bu isteğine olumlu karşılık verilmedi. Yıllar boyunca Avrupa ülkeleri tarafından kullanılan kardeşi Cem Sultan (1459-1495) hadisesiyle meşgul olmuş olan II. Bâyezid, oğlunun Memlüklüler tarafından kullanılarak yeni bir hadiseye sebep olacağı endişesiyle bu seyahatten çok rahatsız olmuştur.¹

On dört ay Mısır'da kalan Korkud'un, bu süre zarfında oradaki âlimlerle görüş alışverişinde bulunduğu *Hallü İşkâli'l-Efkâr* adlı eserindeki bazı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Mısır'da tahayyül ettiği dindarlık ve adaleti bulamamaya hayal kırıklığına uğradığı söylenir. 1511'de Antalya'ya döndü. Vaktiyle kendisinden alınan Saruhan sancakbeyliğini işgal etti.

Öteden beri Anadolu'da isyanları kışkırtan Safevî hükümdarı Şah İsmail emrindeki Şahkulu Baba Tekeli ve onun beraberindeki Kızılbaşlar, Teke yöresinde büyük bir isyan başlatmışlardı. Şehzade Korkud Mart 1511'de bir gece Sultan'dan izin almaksızın Antalya'dan çıkıp Manisa'ya doğru giderken yolda Şahkulu'nun saldırısına maruz kaldı. Daha sonra Şahkulu kuvvetlerinin üzerine yürüdü fakat Korkud'un askerleri Alaşehir ovasında mağlup oldu (3 Mayıs 1511). İlk başta devlet merkezi tarafından kolay bastırılabilir görülen, fakat kısa zamanda ciddi felaketlere yol açan Şahkulu İsyanı, bu esnada veziriazam Hadım Ali Paşa'nın öldürülmesi ve Karaman valisi Şehzade Şehinşah'ın vefatı II. Bâyezid'i çok etkilemişti. Osmanlı kuvvetlerinin Kızılbaş isyancılar

1 Devrin Memlük tarihçisi İbn İyâs, *Bedâi'ü'z-Zuhûr* isimli kroniğinde, hicrî 915 yılının olaylarını anlatırken, Korkud'un Mısır'a gelişi, Memlük sultanı ve devlet adamları tarafından karşılanması ve Mısır hayatıyla ilgili ayrıntılı bilgiler verir, bk. İbn İyâs, *Bedâi'ü'z-Zuhûr fî Vekâi'i'd-Duhûr* (nşr. Muhammed Mustafa, Kahire 1984), IV/153 vd.

karşısında aldığı yenilgiler sırasında Korkud'a tekrar Saruhan sancağı verildi, Korkud buradan kardeşleri Ahmed ve Selim'in hareketlerini takip etmeye başladı. Yaşlı padişahın oğulları arasında başlayan taht mücadelesinde Korkud bilhassa Ahmed'in tehditlerinden endişeleniyor, Selim'e yakın duruyordu. Gerek Bâyezid, gerek devlet erkânı Amasya valisi Şehzade Ahmed'in padişah olmasını istemekte iken, Trabzon valisi Şehzade Selim İstanbul yakınlarına gelip babasının kuvvetleriyle harp etti ve kendisi lehine olaylar çıkaran yeniçerilerin de desteğiyle babasının arzusu hilafına padişah oldu.

Kardeşi Selim'in tahtı ele geçirmek amacıyla İstanbul'a hareketi üzerine gizlice payitahta gelen Korkud, yeniçerilere hitaben yaptığı konuşmada dedesi Fatih'in ölümünden sonra, babası payitahta gelinceye kadar yaptığı kısa hükümdarlığını hatırlattı ve emanetin sahibi olan kendisine intikal etmesi gerektiğini söyleyerek yeniçerilerin temayülünü yokladığında kendisine taraf-tar olmadıklarını anladı. Sonrasında babasının yerine geçen kardeşi Selim'in padişahlığını tanıdı, tekrar Saruhan sancağına döndü. Kaynaklarda Sultan Selim'in Korkud'a bazı devlet adamlarının ağzından padişah olmasını arzu eder tarzda mektuplar yazdırttığı, Korkud'un bunlara müspet cevap vermesi üzerine Selim'in Korkud üzerine harekete geçtiği belirtilir. Selim, kardeşini ortadan kaldırmaya karar verince Korkud'un Manisa'daki sarayını kuşattı. Selim'in hareketini evvelden haber alan Korkud kılık değiştirip kaçmıştı. Antalya yakınlarında Korkuteli mevkiinde bir mağarada yakalanan Korkud, Emet civarında boğularak idam edildi ve Bursa'da Orhan Gazi türbesine defnedildi.² Kâtip Çelebi, Korkud'un kardeşinin gadriyle şehit olarak öldürüldüğü kanaatinde-dir.³ Kendisini vefatından dört sene önce Mısır'da görmüş olan tarihçi İbn İyâs'ın tasvirine göre Korkud orta boylu, sarıya çalan esmer, zayıf vücutlu, siyah sakallı, güzel görünüşlü bir insandı.⁴ Himaye ettiği şairlerden Bursalı Gazalî (Deli Birader) Korkud'un ardından şu şiiri yazmıştır:

-
- 2 Korkud'un hayatıyla ilgili geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "II. Bâyezid'in Oğullarından Şehzade Korkut", *Osmanlı Hanedanı Üstüne İncelemeler (Seçme Makaleler 2)* içerisinde, s. 157-214; Nabil al-Tikriti, *Şehzade Korkut and the Articulation of Early 16th Century Ottoman Religious Identity* (yayınlanmamış doktora tezi, Chicago-Illinois 2004); Feridun Emecen, "Şehzade Korkut", *DİA*, XXVI, 205-207; Ahmed b. Yusuf Karamânî, *Ahbâru'd-Düvel* (Beyrut 1992), III/36-43; Ahmet Hamdi Furat, "Osmanlı Hânedanında Şâfiî Bir Fakih: Şehzade Korkut (Ganimet Ahkâmıyla Alâkalı *Kitabu Halli İşkâli'l-Efkâr fi Hilli Emvâli'l-Küffâr* İsimli Eseri Bağlamında)", *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 44, 2012, s. 193-212; Hilal Kazan, *XVI. Asırda Sarayın Sanatı Himayesi*, İstanbul 2010, s. 125-127.
- 3 Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-Vusûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl* (IRCICA 2010), III/31.
- 4 İbn İyâs, *Bedâi'u'z-Zuhûr fi Vekâi'i'd-Duhûr*, IV/154.

*Ey gönül daima gam ile geçip
Ferah adın anma dünyâde
Perde-i gafleti götür gözden
Nazar eyle bu çarh-ı cellâde
Kâse-i serden edip sâgar
Hûn-ı nâhaktan idiniür bâde
Sunar ol câmı her kişiye, dimez
Bu gedâdır bu pâdişah zâde
Kanı Korkud Han ki şevketle
Misli bulunmaz idi dünyâde
Hâsılı yandı nâr-ı hasretle
Harmen-i ömrünü verip bâde
Serv kad nihâl-i serkeş iken
Oldı bâd-ı ecelden üftâde
Sûretâ gerçi düştü şahliktan
Oldı şâh-ı hakîki ukbâde
Şübedâ menziline erişüben
Saltanat buldı dâr-ı uhrâde
Dedi hâtif vefâtına târih
Meskenin ola arş-ı âlâde⁵*

Mizacı itibariyle bir devlet adamından ziyade ilim ve sanat adamı olan Korkud, hayatı boyunca zaman zaman saltanat arzusunda olmadığını belirtmiş, kimi zaman da böyle bir arzusu olduğunu düşündürecek hareketlerde bulunmuş, kararsız ve çelişkili bir hareket tarzı takip etmiştir. Bunda büyük-babası Fatih'in kanunlaştırdığı saltanat veraseti ve şehzade katli konusundaki uygulamanın, yani can kaygısının da payı olduğu düşünülebilir.⁶

Osmanlı hanedanının diğer birçok üyesi gibi sanatla derinlemesine meşgul olan Korkud'u Osmanlı hanedanı içerisinde asıl ayrıcalıklı kılan husus ise, dinî ilimlerle bir âlim seviyesinde meşgul olması, fıkıh başta olmak üzere İslâmî ilimleri ilgilendiren çeşitli sahalarda eserler kaleme alması, bu yönüyle de hanedandan şiir dışında telifleri bulunan yegâne şahıs olmasıdır.⁷ Korkud'un bir başka dikkat çekici özelliği ise tercih ettiği mezheptir. Gördüğü bir rüya

5 Şair, son mısradaki ebced hesabıyla Şehzade Korkud'un vefatına tarih düşürmüştür.

6 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "II. Bâyezid'in Oğullarından Şehzade Korkud", s. 206.

7 Sultan III. Murad'ın, şeyhi Şücâ Dede'ye yazdığı mektuplardan oluşan *Kitâbü'l-Menâmât: Sultan III. Murad'ın Rüya Mektupları* (haz. Özgen Felek, Tarih Vakfı Y.Y., 2014) isimli eser bir telif sayılacaksa, hanedana ait şiirler dışında bunu da istisna etmek gerekir.

üzerine Şâfiî olduğunu ifade eden Şehzade, kaleme aldığı eserlerde atıf yaptığı müellifleri de genellikle Şâfiî âlimlerden seçmektedir. Devrin allâme tarihçisi Kemalpaşazâde, Korkud'un Şâfiî mezhebine mensup oluş keyfiyetini "tercih" terimiyle nitelendirmek suretiyle, Korkud'u birçok görüşünde İmam Şâfiî'nin kavillerini benimseyen tercih ehli bir Şâfiî âlim olarak ortaya koyar:

"Tab'-ı nakkâdî e'imme-i müctehidînin kayd-ı ictihâdiyle mukayyed olan ahkâmının tahkîkinde hakem-i mutlakdır. Mesâil-i keşîrede akvâl-i İmam-ı Şâfiî tercih etmiştir. Delâilde i'tilâl olan yeri ihtimam edüb tashih etmiştir. Şerh-i murad ve cerh-i ictihad ettiği yerler çok, hak gördüğü kavilde tasallubu var taassubu yok."⁸

Korkud, Tâceddin İbnü's-Sübkî'nin *Mu'îdü'n-Ni'am ve Mübîdü'n-Nikam* adlı eserinden, bazı fukahânın fîrû konularında mezhep asabiyetine kapılıp körü körüne taklide yönelmelerini tenkit eden bir pasajı aktardıktan sonra, "Bizim diyarımızda da durum budur" der ve devrinin fukahasını sadece kendi mezheplerinin kitaplarını incelemek, diğer mezheplerin görüşlerini de kendi mezhep kitaplarında yapılan nakiller yoluyla öğrenip o mezhebe ait kitaplara bakmamak, meselelerin delillerine insaf nazarıyla değil haksızlık nazarıyla bakmak, doğruyu aramak için çalışmayıp hakikat yüz gösterince bile hevâlarına tâbi olmak, atalarının yolunu körü körüne bırakmamak gibi hususlarla eleştirir. İslâmî ilimlerle meşguliyet derecesini ve dört mezhebin her birini tetkik ettiğini ortaya koymak, böylelikle de Şâfiî mezhebini taklit yoluyla değil şuurlu bir şekilde tercih ettiğini ifade etmek amacıyla, şahsî kütüphanesinde topladığı kitapların konularına göre bir dökümünü yapar. Buna göre kütüphanesinde tefsir ilmine ait 20 kitap, (içlerinde Zeyla'î'nin *Nasbu'r-Râye*'sinin de bulunduğu) 36 hadis kitabı, 11 hadis şerhi kitabı, birkaç 'ilelü'l-hadîs kitabı, ulûmü'l-hadîse dair 7, ricâlü'l-hadîsle ilgili 10'dan fazla, fıkıh usûlüyle ilgili 30'dan fazla, Hanefî fikhıyla ilgili 40'tan fazla, Şâfiî fikhına dair 114, Mâlikî mezhebine dair 5, Hanbelî mezhebine dair –içlerinde İbn Kudame'nin *el-Muğni*'sinin de bulunduğu- 3 kitap, ayrıca belirli bir mezheple mukayyet olmayıp çeşitli mezheplerin görüşlerini içeren muhtelif kitaplar ve diğer ilimlere dair eserler toplamıştır. Bu kitaplardan öğreneceklerini öğrendikten sonra, bir gece uykudayken rüyasında Resûlullah'ı (s.a.v.), kendisine Nevevî'nin Şâfiî fikhına dair *Şerhü'l-Mühezzeb*'inden bir bölümü öğretirken gördüğünü söyler.⁹ Rüyada Resûlullah'ı görmenin keyfiyetine ve

8 İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman* (VIII. Defter), s. 267.

9 Korkud, *Da'vetü'n-nefsi't-tâliha ile'l-a'mâli's-sâliha*, (Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya-1763), 201^a-202^a

onu görenin rüyasının hak olduğuna dair, çeşitli eserlerden sayfalar boyunca alıntılar yapan ve bunlara kendi yorumlarını da ekleyen Korkud, gördüğü rüyadan Şâfiî mezhebini seçmesi gerektiğini anlar:

“Böylece daha önce zikri geçen rüyamın hak olduğu ve bu rüyanın tevlinin de Şâfiî'nin mezhebine hidayet ve irşad etmek olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmış oldu. Ayrıca daha evvel tasavvufla iştigalim esnasında Resûlullah'ı (s.a.v.) iki defa daha uykuda görmüştüm, beni emirliği terk edip fakr ve humûl yoluna irşad ediyor, ikinci seferde de bu hususta Allah adına yemin ediyordu. Şüphe yoktur ki O'nun irşadının fevkinde bir irşad yoktur.”¹⁰

Korkud'un ilmî yönünü hem çağdaşlarının hem de ondan sonra gelen âlimlerin takdir ettiği görülür. Eserlerinin birine ait bir nüshada, kendisi hakkında dinî ilimlerdeki derinliğine işaret etmek üzere “imam” gibi unvanlar kullanılmıştır.¹¹ Kâtip Çelebi, Korkud ile görüşen Muhammed b. Nureddin el-Vefâî isimli bir âlimin *Hazînetü'l-Fedâil* isimli eserinden şöyle bir alıntı yapmaktadır:

“Korkud ile 912 senesinde Antalya'da görüştüm. Kendisini hadis ilminde bir imam; usûl, esmâu'r-ricâl ve tarih ilimlerinde bir derya buldum. Onun daha birçok faziletleri vardır.”¹²

Çağdaşı Kemâlpaşazade Korkud'un ilmî şahsiyetini, fıkıh usûlü, hilâf ve belâğat ilimlerindeki tetkik ve tercih kudretini, bu sahaların büyük simalarına –adı geçen disiplinlerin meşhur kitaplarının isimlerini tevriyeli olarak kullanmak suretiyle- benzeten şu sözlerle tebcil eder:

“Fusûl-i usûlü tavzîh ve telvîhde, delâil-i hilâfîyyeyi ve mesâil-i ihtilâfiyyeyi tercih ve tenkîhde Fahrulislam Pezdevî ve Şemsüleimme Serahsî gibi âlim-i tahkîk ve alem olmakla iştihar buldu. Esâs-ı belâğat ve delâil-i i'câz olan mebânî-i me'ânî ve mesâil-i beyânî îzah ve telhîsde keşf-i dekâyık edüb keşşâf-ı hakâyık olmakla allâme-i Zemahşerî gibi fâik ve Şeyh Abdülkâdir gibi mâhir oldu.”¹³

Korkud'un vefatından yalnızca çeyrek asır kadar sonra, 945/1538-9 yılında kaleme alınmış *Heşt Behişt* isimli şâirler tezkiresinde Sehî Bey, Korkud'un meziyetlerini şöyle ifadeye büründürür:

10 Korkud, *Da 'vetü'n-nefsi't-tâliha ile 'l-a'mâli's-sâliha*, 215^b.

11 Nabil al-Tikriti, *Şehzade Korkut*, s. 23.

12 Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-Vusûl*, III/31.

13 İbn Kemâl, *Tevarih*, (VIII. Defter), s. 267.

“Harîmî tahallus etmişdir. Âlim ve fâzıl, zû-fünûn pâdişahıdır. Anun kemâlâtına nihayet yok. Fetevâdan *Korkutiye* adlu bir kitab telif edüb mevâlî-i ‘izâm ve ehâlî-i kirâm huzûr-ı şerîflerinde makbûl ü mergûb vâkı’ olmuştur. Ve ilm-i edvârda dahi mâhir ve her nev’i sazı çalmağa kâdir. Hatta kendünün ihtirâ’âtından ‘gıdâ-yı ruh’ adlu bir saz tasnif etmişdir. Ehli katında muteber ve mahbub hoş-âvâz düşmüşdür. Bu denlü ma’ârif ve fezâyil içinde iken şi’r dimeğe mâil idi.”¹⁴

Osmanlı tarihçisi İ. Hakkı Uzunçarşılı, Korkud hakkında kaleme aldığı hacimli makalesinde, şehzadenin ilim adamlığını ve fıkıh ilmindeki yerini şöyle tasvir eder:

“... Şehzade Korkud bir devlet adamı olmaktan ziyade zamanını ilmî tetebbuât ile geçiren ve fikrî yorgunluğunu gidermek için kendisinin de üstat olduğu musiki ile vakit geçirmeği âdet etmiş olan bir şehzade idi. Fiilen idare ve devlet işlerini veziri demek olan lalası ve maiyyetindeki defterdar, nişancı ve sair divan erkânı görürlerdi. Diğer Osmanlı şehzadelerinin de maiyyetlerindeki divan heyeti ile kendilerine ait muameleleri gördükleri malum ise de, Korkud ilimle olan fazla işgali sebebiyle devlet işlerini tamamen maiyyetindeki alâkadarlara bırakmıştı. Korkud, İslâm hukuku olan fıkıhda zamanı İslâm ulemasının en yüksekleri arasında yer almıştı.”¹⁵

Korkud’un fıkıh, hadis ve usûl-i hadiste mütehassıs olduğunu ifade eden Uzunçarşılı, Manisa ve Antalya sancaklarında bulunduğu zamanlar yazın yaylaya çıktığı zaman bile kitaplarını deve ve katırlarla taşıtarak tettebbûda bulunmayı âdet edindiğini belirtir.¹⁶

Şehzade Korkud ilim adamlığı yanında divan sahibi bir şair, usta bir hattat ve musikişinastı. Şiirlerinde “Harîmî” mahlasını kullanan Korkud’un kaynaklarda mükemmel bir divanı bulunduğu belirtiliyorsa da bu divan günümüze ulaşmamış, fakat Osmanlı padişahlarının divanlarını eksiksiz bir koleksiyon halinde toplayan Ali Emîrî, Korkud’un da mevcut şiirlerini bir araya getirerek bir şiir mecmuası hâlinde günümüze ulaştırmıştır.¹⁷ Hat

14 Sehî Bey, *Heşt Behişt*, s. 107-108.

15 Uzunçarşılı, “II. Bâyezid’in Oğullarından Şehzade Korkut”, s. 162.

16 Uzunçarşılı, “II. Bâyezid’in Oğullarından Şehzade Korkut”, s. 200.

17 Ali Emiri Kütüphanesi, Manzum Eserler no. 104. Bu mecmuanın iki neşri bulunmaktadır: Yılmaz, Baltacıoğlu & Hamami, *Şehzade Korkut Dîvânı* (İnceleme, Metin, Dizin), Ankara: Sage Yayıncılık, 2016 (sonraki basımı: RumeliYA Yayınları, 2021); Emine Atmaca, *Harîmî (Şehzade Korkut) Dîvânı*, Konya: Palet Yayınları, 2020.

sanatının Osmanlılardaki pîri Şeyh Hamdullah'tan aklâm-ı sitte dersleri alan Korkud'un yazdığı bir mushaf günümüze ulaşmış,¹⁸ bazı besteleri günümüze gelmiştir. İlim ve sanat ehlini himaye edip destekleyen Korkud, Oruç ve Hızır Reis gibi şahsiyetleri de himaye ederek Türk denizciliğinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Şehzade Korkud'un günümüze ulaşmayan *Fetâvâ-yı Korkutiye* (veya Kâtip Çelebi'nin de tercih ettiği üzere “*Korkuthâniye*”¹⁹) adlı eserinin, yalnızca kendisine ait fetvaların toplandığı bir kitaptan ibaret olmayıp, dönemin müelliflerinin ifadelerine göre kapsamlı bir fıkıh kitabı olduğu anlaşılmaktadır. Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi'nin (ö. 1599), “Fıkıhda mezâhib-i e'imme cem'ine mütekeffil bir kitâb-ı müstetâb te'lif etmişdir”²⁰ ifadesi bu kitapla alakalı olmalıdır. Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1600) ise Korkud'un *Fetâvâ'yı* hazırlarken “kütüb-i fıkhiyyeden *Fetâvâ-yı Muhîr*'in iki mezhebde iftâsı caiz olan mesâilini ve ihtilâfat-ı ferikayne müte'allik mevâddını bir müstakil kitab etmiş”²¹ olduğunu söyler. Buna göre bu eserin, Buhara Hanefî meşayihinin büyüklerinden Burhanüddin Mahmud b. Ahmed'in (ö. 616/1219) *el-Muhîtü'l-Burbânî* isimli eserinden, Şâfiî mezhebine göre de fetvâ verilebilecek meseleleri toplayan, ayrıca iki mezhep arasındaki farklı görüşleri ortaya koyan bir kitap olduğu anlaşılmaktadır. Fıkıh sahasında klasik kaynakların üzerinde en çok durdukları eserin bu olduğu görülmektedir. *Fetâvâ*'nın elimizde olmayışı, Korkud'un bir fıkıh âlimi olarak değerlendirilmesi noktasında şüphesiz önemli bir eksikliklerdir.

Divân'ı dışında bütün eserleri Arapça olan Şehzade Korkud'un günümüze ulaşan dört eseri bulunmaktadır: 1) Ganimet hukukuna dair *Hallü İşkâli'l-Efkâr fî Hilli Emvâli'l-Küffâr*,²² 2) *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha ile'l-A'mâli's-Sâliha*²³ (*Kitâbü'l-Harîmî fî't-Tasavvuf* diye de geçer), 3) Babasına hitaben Mısır'a yaptığı seyahatin sebeplerini ve babaya itaatle ilgili hadis ve anekdotları içeren

18 Bu mushaf günümüzde Sakıp Sabancı Müzesi'nde yer almaktadır.

19 Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, (İstanbul 1972), II/1228.

20 Nakleden: Uzunçarşılı, “II. Bâyezid'in Oğullarından Şehzade Korkut”, s. 199; A. Hamdi Furat, “Osmanlı Hânedanında Şâfiî Bir Fakih: Şehzade Korkut”, s. 195.

21 Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, 194^a-194^b.

22 Bağdatlı İsmail Paşa, bu eserin ismini yanlış olarak *Hallü İşkâli'l-Efkâr fî Suâli'l-Küffâr* şeklinde kaydetmektedir (*Îzâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyl alâ Keşfi'z-Zunûn* (İstanbul 1945), I/415).

23 Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn* isimli eserinde Korkud'un biyografisini verirken, Mektebetü'l-Hüseyniyye'de mevcut bir nüshasından hareketle bu eserin ismini *Reddü'n-Nefsi'l-Câmiha ile'l-A'mâli's-Sâliha* şeklinde kaydetmekte (HA., II/227) ise de, *Îzâhu'l-Meknûn*'da (I/473) eserin ismini doğru kaydetmektedir.

Vesiletü'l-Ahbâb alâ Vecih-i Âcâz, 4) *Şerh-i Elfâz-ı Küfr* diye de bilinen ve bu isimden de anlaşılacağı üzere küfrü gerektiren sözlere dair bir akide kitabı olan *Hâfızu'l-İnsân an Lâfızı'l-Îman*.

Fetâvâ-yı Korkutiyye'den başka, Korkud'un günümüze ulaşmayan eserlerinden üç tanesinin, *Gâyetü'l-İrşâd ilâ Sebîli'r-Reşâd*, *el-Metâlibü'ş-Şerîfe* ve *er-Riyâzu't-Tariyye* adlı eserlerinin isimleri, kendisinin elimizdeki eserlerinde zikredilmektedir.²⁴ *Gâyetü'l-İrşâd*'da fıkıh usûlü ile ilgili bazı meselelerin işlendiği anlaşılmaktadır. Nitekim *Hallü İşkâl*'de bu eserden şöyle bir alıntı yapılmaktadır:

“Biz *Gâyetü'l-İrşâd* adlı eserimizde şöyle açıklamıştık: Şer'î illetlerin tercih ettiğimiz doğru tanımı şudur: İletler, Şâri'i hükümleri teşri kılmaya icbar eden değil, sevk edip yönelten (*dâî* ve *bâis*) sebeplerdir. Veya kendiliklerinden değil, Şâri'in var etmesiyle hükümlerde etkin olan vasıflardır.”²⁵

Yine *Gâyetü'l-İrşâd*'da, *Hallü İşkâl*'de işlediği ganimet hukuku ve cariyeye meselelerini²⁶ ve mazlumlardan zulmü kaldırmanın gerekliliğini²⁷ ele aldığını da *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha*'daki referanslardan anlıyoruz. *er-Riyâzu't-Tariyye*'nin de benzer konular etrafında kaleme alınmış bir eser olduğu, yine bu eserden yaptığı alıntılardan anlaşılmaktadır.²⁸

Korkud'un ganimet hukukuna dair *Hallü İşkâli'l-Efkâr fî Hilli Emvâli'l-Küffâr* isimli eseri,²⁹ onun bir fıkıh konusunu inceleme tarzını görmemize fırsat vermesi bakımından önemlidir. Korkud bu eserinde bir Şâfiî fakihî olarak ganimet hukuku konusunu ele almakta, yer yer başka mezheplerin görüşlerine temas etmekte ve kendi tercihlerini açıklamaktadır. Günümüze tek nüsha olarak ulaşan³⁰ eserin temel meselesi, ganimet mallarının usulüne uygun paylaşmadığı ve bundan dolayı cariyelerle cinsel ilişkinin caiz olmadığı şeklinde tespit edilebilir. Bu meselenin 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı âlim ve idarecilerinin gündeminde yer alıp tartışıldığı, 16. yüzyılda da mesele olarak

24 Tikriti, *Şehzade Korkut*, s. 19.

25 Şehzâde Korkud, *Hallü İşkâli'l-Efkâr*, 47^a-47^b.

26 Şehzâde Korkud, *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha ile'l-A'mâli's-Sâliha*, yazma, Süleymaniye-Ayasofya nr. 1763, vr. 150^a.

27 Korkud, *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha*, 159^b.

28 Tikriti, *Şehzade Korkut and the Articulation of Early 16th Century Ottoman Religious Identity*, s. 19-20.

29 Bu eser günümüze ulaşan tek yazma nüshasının tıpkıbasımı ve Türkçe çevirisiyle birlikte yayımlanmıştır: Şehzâde Korkud, *İslâm'da Ganimet ve Cariyelik – Hallü İşkâli'l-Efkâr fî Hilli Emvâli'l-Küffâr (Osmanlı Sistemine İçeriden Bir Eleştiri)*, yay. haz. Asım Cüneyd Köksal, Arapçadan çev. Osman Güman, İSAR Yayınları, İstanbul 2013.

30 Süleymaniye Kütüphanesi-Ayasofya 1142.

kalmaya devam ettiği tespitini yapabiliriz. Nitekim Korkud'un vefatından yaklaşık otuz sene kadar sonra, şeyhülislamlığı esnasında Ebussuud'a sorulan bir fetvada; ganimetin gaziler arasında şeriata uygun bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığı konusunda tereddüt bulunduğunu, bundan dolayı ganimet mülkünden satın alınan cariyelerle cinsel ilişkinin caiz olup olmadığı sorulmuştur. Şeyhülislam buna verdiği cevapta, beşte birlik verginin ayrılması durumunda tereddüt kalmayacağını ve sorulan hususun caiz olacağını belirtmektedir.

Korkud bu eserinde bir yandan ele aldığı konuyu, fıkıh ilminin kavram ve yöntemleriyle teorik olarak incelerken, bir yandan da Manisa ve Antalya'daki idareciliği sırasında Rodos şövalyeleriyle sürdürdüğü cihat faaliyetinin³¹ kendisine kazandırmış olduğu pratik tecrübeyi –her ne kadar eser boyunca bunu açıkça zikretmese de– yansıtır. Eserinin başında bu kitapta ele aldığı temel meselenin dinî ilimlerle uğraşmaya başladığı ilk günlerden itibaren zihnini kurcaladığını ifade eden³² Korkud için ganimet dağıtımı meselesi, öyle anlaşılıyor ki, Hristiyanlara karşı yaptığı gazaların sonucunda elde ettiği ganimetlerin sorumluluğunu taşıması sebebiyle kendisi açısından yalnız teorik bir meseleden ibaret değildir. Bir cariyenin³³ oğlu olan Korkud, bir şehzade olarak kendini Osmanlı kul-cariye sistemi içerisinde bulmuş, bir fakih olarak da bu sistemin şeriata uygunluğu konusunda taşıdığı endişeleri zımnî olarak da olsa bu eserinde ifade etmiştir.³⁴ 16. yüzyıl başlarında bir eyalet valisi ve bölgede Osmanlı hanedanının temsilcisi sıfatıyla, zaman zaman Ege Denizi'nde Avrupalı güçlerle yapılan cenkleri idare eden bir idareci olarak Korkud'un bu eseri, şeriata uygun âdil bir savaş hukukunun tesisi çabasının da ürünü olmasının yanı sıra, savaş ekonomisinin büyük öneme sahip olduğu bir çağda ganimet mallarının daha merkezi ve rasyonel şekilde paylaşılması düşüncesini de yansıtır görünmektedir.³⁵

Eserin birinci bölümünde ganimet mallarının şeriata uygun olarak taksim edilmesi gerekliliği vurgulanmakta, ganimetlerin belirli yerlere sarf edilmesi gereken beşte birlik payının ayrılmaması sebebiyle geri kalanının taksiminin de şer'an problemlî hâle geldiği, bu sebepten dolayı cariyelerle ilişkinin helal

31 Korkud'un Rodos şövalyeleriyle münasebetlerine Nicolas Vatin, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar* (çev. Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004) isimli eserinin çeşitli yerlerinde temas etmektedir. Ayrıca bk. Tikriti, *Şehzade Korkut*, s. 101 vd.

32 Korkud, *Hallü İşkâli'l-Efkâr*, 1^b.

33 Antalya'daki 1503 tarihli mezar taşına göre, Korkud'un annesinin adı Nigâr'dır (Tikriti, *Şehzade Korkut*, s. 98).

34 Tikriti, *Şehzade Korkut*, s. 137-139.

35 Tikriti, *Şehzade Korkut*, s. 10.

olmadığı ele alınmaktadır. Birinci bölümün büyük kısmını, Taceddin el-Fezârî el-Firkâh (ö. 690/1291) isimli bir fakihin, ganimetlerin maslahat çerçevesinde taksim edilebileceği ve bu husustaki yetkinin tamamen ulû'l-emre ait olduğu şeklindeki görüşünün ve buna dair serdettiği delillerin, Muhyiddin en-Nevevî (ö. 676/1277) tarafından eleştirilip çürütülmesine dair müellifin yaptığı alıntılar oluşturmaktadır. Korkud'un bu bölümde ganimet hukukuyla ilgili yazdıkları, büyük ölçüde, Firkâh'ın kaleme aldığı *er-Ruhsatü'l-Amîme fi Abkâmi'l-Ganîme* isimli eserle, Nevevî'nin bu eseri eleştiren *Me'seletu Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîme* adlı eserine³⁶ dayanmaktadır. Başta yukarıda zikredilen iki âlim olmak üzere tamamen Şâfiî mezhebi âlimlerinden yapılan referanslarla işlenen bu birinci bölümde Korkud, dönemindeki Osmanlı düzeniyle ilgili açık bir şey söylemiyor görünmekle birlikte, burada devrinin ganimet hukuku uygulamalarına ve sarayın cariyeye sistemine yönelik dolaylı bir eleştiri yaptığı akla gelmektedir. Bir hanedan mensubu olarak bu eleştiriye açıkça yapmayıp salt ilmî bir meseleyi klasik eserler çerçevesinde işliyor görünmesinin o dönemin şartlarında kabul edilebilir gerekçeleri bulunmakla birlikte, bu noktada okuyucuyu meşgul etmesi muhtemel olan soru, Hanefî mezhebini benimsemiş bir hanedanın³⁷ yönettiği bir toplumda, meseleyi niçin hâkim referans çerçevesine atıfta bulunarak değil de, sadece Şâfiî referanslarla işlemiş olduğudur. Bu durum araştırılmaya değer bir konu olmakla birlikte, Osmanlıların dinî kimliklerinin oluşumunu 16. yüzyılda tamamladığı, devletin kurduğu medreselerden yetişen söz ve eser sahibi etkin âlimlerin bu yüzyılda yaygınlaştığı göz önünde bulundurulduğu ve bu yüzyıla kadar yetişen âlimlerin Mısır ve Suriye kökenli, çoğunluğu Şâfiî âlimlerin öğrencisi oldukları dikkate alındığı takdirde, Korkud'un Şâfiî tercihini bir dereceye kadar gerekçelendirebilmek mümkün olabilir. Memlûk öncesi dönemlerde de, Osmanlıların sonradan hâkim olacakları coğrafyanın belirli bölümlerinde Şâfiî âlimlerin entelektüel anlamda daha etkin oldukları bilinmektedir. Bundan başka, Fatih döneminden itibaren Osmanlılarla Memlûkler arasında cereyan eden siyasî ihtilaf ve rekabetin ilmî söylem düzeyine yansıyor yansımadağı ve bu meyanda da Korkud'un Osmanlı sistemine yönelik eleştirilerde bulunurken Şâfiîliği ve Memlûk

36 İki eser bir arada Nâsir b. Suûd b. Abdullah es-Selâme tarafından neşredilmiştir (Riyad, Dârü'l-Felâh, 2002).

37 Ta'likizâde Mehmed Subhi, Osmanlı Devleti'nin diğer İslam devletlerinden farklarını sıralarken, Osmanlıların bidatlardan uzak olup Ehl-i Sünnete bağlı olduklarına vurgu yaptıktan sonra, padişahların Hanefî olduklarını da bu vesileyle ifade eder: “yine havâkîn-i Osmâniyye, hunefâ-yı Nu'mâniyeden olmuşlardır.” (Christine Woodhead, *Ta'likizâde's Şehnâme-i Hümayûn*, s. 116.

ulemasının argümanlarını bir muhalefet unsuru olarak kullanıp kullanmadığı da dikkate alınıp araştırılması gereken meselelerdir.³⁸ Her hâlükârda Korkud *Hallü İşkâli'l-Efkâr*'da başta İmam Şâfiî ve Nevevî olmak üzere Ebu Bekir Kaffâl el-Mervezî, Ebu Muhammed Cüveynî ve oğlu İmam'ül-Haremeyn Cüveynî, Gazzâlî, Tacuddîn İbnü Sebbâ', Takiyyüddin es-Sübkî, Râfiî gibi âlimlerin görüşlerine atıflar ve eserlerinden alıntılar yapmaktadır.

Kitabın ikinci bölümü, darülharbe giren bir Müslümanın, oranın halkından birilerine ait malları çalması, gasp etmesi, çatışma yoluyla yağma elde etmesi veya kayıp bir malı bulması durumlarında elde edilen malların hükmünün ne olacağına tahsis edilmiştir. İlk bölümden farklı olarak burada müellif meseleyi dört mezhebin görüşleri çerçevesinde mukayeseli olarak incelemiş ve darülharpten mal elde etmenin mümkün olan çeşitli yollarını dikkate alarak farklı hükümleri gerekçeleriyle ortaya koymaya çalışmıştır. Korkud, kitabının sonuç bölümünde, darülharpte el koyma yoluyla cariyeye edinmenin hükmünü tartışmakta ve böylece bu ikinci bölümde işlediği meselelerin de cariyeye hukukuyla ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Sınır boylarındaki akın ve gaza faaliyetleri sebebiyle bu meselenin kendi devrinde aktüel bir karşılığı ve değeri bulunduğu söylenebilir.

Eserde kısa kısa ele alınan diğer başlıklar ise şöyledir: Devlet başkanının bilgisi olmadan elde edilen ganimetin, tayin edilen bir hakem tarafından dağıtılması, ücretli askerlerin ganimetten pay alıp alamayacağı, düşman askerinin kaçması suretiyle savaşmaksızın elde edilen ganimetin hükmü, devlet başkanının ganimet taksiminden önce askerlerden birine bir şey vermesi, taksimden önce ganimetçilerden birinin payına düşen cariyedeki hissesini azat etmesinin hükmü.

Korkud, iki ayrı şeyin tek akitle satılmasıyla ilgili meseleleri ve ihtilafları zikrettiği bir yerde, tercih ehli bir Şâfiî âlim olarak şöyle söyler: “Ben derim ki: Bana göre sahih ve tercihe şâyan olan, imamımız Şâfiî (r.a.) vazgeçmiş olsa da birinci görüştür. Çünkü tâbi olmayı en çok hak eden şey doğrunun kendisidir.”³⁹

Korkud Mısır'da iken, orada bulunan Şâfiî âlimlerden en azından birisiyle görüşüğünü *Hallü İşkâli'l-Efkâr*'da yer alan ifadelerden anlıyoruz. Nitekim şehzade, bir defasında Şeyhülislâm Ebu Yahya Zekeriyya el-Ensârî'den (ö. 926/1520) beşte birlik diliminin ayrılması gereken bir ganimet veya fey'e

38 Korkud'un Memlûk Mısır'ında on dört ay kaldığını tekrar hatırlatalım.

39 Korkud, *Hallü İşkâli'l-Efkâr*, 43^b.

dâhil olan, fakat bu durumunu satıştan sonra açıklayan cariyeye hakkında bir fetva sorduğunu aktarmaktadır.⁴⁰

Şehzade Korkud'un *Hallü İşkâli'l-Efkâr*'daki kısmen örtük muhalif tavrı, 1508 yılında tamamlayıp babasına gönderdiği *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha ile'l-A'mâli's-Sâliha* isimli hacimli eseri dikkate alındığı zaman çok daha açık bir şekle bürünmektedir. Günümüze ulaşan bu en kapsamlı ve muhtevalı eserinde Korkud, bazı talepleri yerine gelmediği için saraya belirgin bir kırgınlık duymakta, muhalif bir siyasi duruş sahibi bir âlim olarak ortaya çıkmaktadır.⁴¹

Kitaptaki atıflar dikkate alındığında, müellifin bu eserini yazmak için fıkıh, hadis, tefsir, kelâm gibi ilimlere dair birçok metin ve şerhi, tarih, tezkire ve terceme-i hâl eserlerini mütalaa ettiği anlaşılmaktadır *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha* genel olarak bakıldığında ağırlıklı olarak bazı ahlâkî ve tasavvufî başlıkları inceleyen bir eser görünümünde olsa da, eserin asıl anlam ve önemi, içerisine serpiştirilmiş (kemmiyet olarak azınlıkta kalan) siyasî mesajlardadır. Yirmiye aşkın tefsir, kırk kadar hadis, on yedi mev'iza, on kelâm, fıkıh ilimlerinden kırk bir metinden istifadeyle ilmin faziletinden ilaç terkiplerine, ilâhî aşktan makam ve mevkinin tehlikelerine kadar geniş konu içeriğine sahip eserin temel mesajı idare ahlâkına dairdir. Dünyanın faniliğinden ve azla kanaatin faziletinden bahsedilirken de orucun kazasından bahsedilirken de adalet ve zulüm dengesi vurgulanır, makam mevki hırsının afetlerine bir şekilde dikkat çekilir. Yöneticilere yaptığı ihtar ve teşvikler sadedinde Şehzade Korkud'un en fazla rüşvetçi kadınlara, dünyalık hırsı güden ilim adamlarına ve şer'î-örfî hukuk ayrımıyla ilişkili bazı istismara açık meselelere sitem etmesi göze çarpar. Müellifin kendisine ve başkalarına ait çeşitli Farsça ve Türkçe şiirlerin de yer aldığı eserin Ayasofya nüshası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1763) dışında üç nüshası mevcuttur.

Dikkate değer bir nokta, müellifin yöneticilik hırsının bulunmadığını ve zaten çocukluktan itibaren sağlık yönünden zayıf bünyeye sahip olduğu için bu işe istidatlı olmadığını, kendisini ilim ve ibadete verdiğini sık sık tekrarlamasıdır. İlgili kısımlarda sayfa kenarına "bu bölümü sonuna kadar dikkatle düşünmek gerekir" şeklinde ek not düşmesi, Şehzade Korkud'un babası Sultan II. Bâyezid'e bir sadakat gösterisi ve dokunulmazlık talebi olarak okunabilir.

40 Korkud, *Hallü İşkâli'l-Efkâr*, 52^b.

41 Tikriti, *Şehzade Korkut*, s. 186.

Bununla birlikte Şehzade Korkud'un duygusal hassasiyetinin siyasette yol açtığı gelgitler ve tereddütlü tavır, kitabın düzeninde ve üslubunda da görülür. Meseleler etraflıca ele alınmasına karşılık tekrarlar, sözün kime ait olduğu net olmayan ara kayıtlar, ucu açık ibareler, kimi zaman zorlamaya kaçan tafsilatlar göze çarpmaktadır. Sakin ve müdekkikâne tavırla akıp giden metin bazı kere taşkın bir beddua ya da çaresiz bir sitemle son bulur. Kur'ân ve sünnetin açık naslarına, dinin net hududuna çağrı yapılırken az sonra teville muhtaç ilahî muhabbet terennümlerinin yapılabilmesi ilginçtir. Bu gibi hususları sathî bir yorumla çelişki olarak görmek yerine Şehzade Korkud'un hassas kişiliğinin ve talihsiz devlet tecrübelerinin doğal ve insanî bir tezahürü olarak değerlendirmeyi tercih ediyoruz.

Dâvetü'n-nefsi't-tâliha'nın pek çok eserden istifadeyle hazırlandığı ifade edilmişti. Bunlar içerisinde devlet teşkilatı, idareci sorumluluğu ve meslek ahlakı bağlamında Taceddin Sübkî'nin *Muîdü'n-niam* adlı eseriyle Takiyyüddin Hısnî'nin *Kam'ü'n-nufûs* kitabı, alıntı sıklığı ve hacmi açısından ilk sırayı alır. Üçüncü genel kaynak Gazzâlî'nin muhalled eseri *İhyâ* ve buradaki hadislerin değerlendirmesi sadedinde Zeynüddin Irakî'nin *Tabrîcü ebâdisi'l-İhyâ* adlı eseridir. Ardından Zerkeşî'ye ait *Teşnîfü'l-mesâmi' bi Cem'i'l-cevâmi'* ve *el-Hâdim* eserleri, Nevevî'nin *el-Ezkâr* ve *el-Minhâc* eserleri, Semhûdî'nin *Cevâhirü'l-ikdeyn*'i ve Kuşeyrî'nin *er-Risale*'si gelir ki eser, bunlardan daha seyrek şekilde daha başka birçok telife atıf yapılır.

Korkud'un bu eserin telifinden sonraki saltanat amaçlı gayretleri, onun siyaset eleştirilerinde kişisel duygularının etkili olduğu açıklamasını desteklemekle beraber,⁴² bu eleştirileri yalnız kişisel tatminsizlik ve hayal kırıklıklarına bağlamak da doğru olmamalıdır. Bir İslâm âlimi olarak Korkud'un söyledikleri, İslâm hukuk ve ahlâkının vaz' ettiği hak, adalet, hakkaniyet gibi ilkeleri somut durumlara uygulama vazifesini hatırlatma çerçevesinde de değerlendirilmeye açıktır. Korkud bu eserinde babası Bâyezid'den kendisini her türlü idârî vazifeden (*niyabet ve velâyet*) affetmesini, zira öbür tür'lüsünün hesapsız zulümlere yol açacağını, kendisini bir işle muvazzaf olmayan hizmetkârlarından

42 Tikritî'nin yorumuna göre, Korkud bu eserde zahiren dinî sebeplerle yöneticilikten uzak durmayı istediğini beyan etmekte ise de, aslında kendisine fırsat verilirse şeriata tam manasıyla uygun bir hükümdar aday olduğunu ilan etmektedir; Tikritî, *Şehzade Korkut*, s. 195.

(*huddamikum el-muteferrika*)⁴³ veya memleketinin sair âlimlerinden birisi gibi ehl-i ilim silkine dâhil biri olarak kabul etmesini istirham etmektedir.

“İlimle meşguliyetim ve ilimden aldığım haz öyle bir noktaya geldi ki, bundan böyle ilmi terk etmek ve emaret işleriyle, hatta dünyanın –bizim emsalimizin uğraştığı- diğer bütün meseleleriyle uğraşmak imkânı kalmamıştır. Dünya işleriyle uğraşmanın mümkün olduğu farz edilse bile, bir koltuğa iki karpuzun sığmayacağı meselinin doğruluğunda şüphe yoktur. Ayrıca ahiret için faydalı olacak şeylerle meşgul olmanın tercihe şayan olduğu da kuşkusuzdur.”⁴⁴

Hız. Peygamber’in Ebu Zer’e, onu idarî açıdan zayıf gördüğünü ve iki kişiye bile olsa âmir olmamasını tavsiye ettiğini zikreden Korkud, kendisinin Ebu Zer’den daha zayıf olduğunu, emirlik belasıyla imtihan olunmaya kâdir olmadığını, bu sebeple hâlde ve istikbalde emirlikten kendisini affetmesini babasından rica etmektedir. Allah Teâlâ’nın hiçbir nefsi gücünün ötesindeki işlerle sorumlu tutmadığını hatırlatan Korkud, babasının da, Allah’ın kullarından birisi ve O’nun saltanatı önünde zelil olması bakımından, emirliğe istidadı olmayan oğluna acımasını istemektedir.⁴⁵

Şehzade, babası II. Bâyezid’den ayrıca kendini tamamen ilmî çalışmalara verebilmesi için kendine ve maiyetindeki insanlara yetecek miktarda bir tahsis istemektedir. Korkud, tamamı kâfirlerin cizye gelirlerinden olmak üzere yıllık toplam 1.500.000 dirhem tahsis istemiş, altı ay içerisinde istediği miktarın iki misline yakını kendisine tahsis edilmiş, bunun sonrasında birkaç ay Antalya kalesine çekildikten sonra birdenbire –o vakitler Memlük idaresinde bulunan- Mısır’a giderek İstanbul’u büyük bir şaşkınlık içinde bırakmıştır.⁴⁶

Korkud’un konumuz açısından asıl önemli olan iddiasına göre, bir insanın aynı anda hem takvalı bir Müslüman hem de başarılı ve etkili bir yönetici olması mümkün değildir. Bu önerme onun saltanat adaylığından feragat etmesinin temel sebebini teşkil etmektedir. Eserinin başında dünyanın geçiciliğini vurgulayan ve ahiret hayatının dünya hayatına üstünlüğünü ortaya koyan âyet ve hadisleri sıralayan müellif, bütün emrettiklerini yerine getirmek ve bütün yasakladıklarından kaçınmak bakımından şeriata her hususta riayet

43 *Müteferrika* statüsü aktif görevlerden emekli sayılıp, imparatorluk bünyesine katılan eski beylik hanedanı üyeleriyle aynı maaş defterine kaydedilmeyi ifade etmektedir (Tikriti, *Şehzade Korkut*, s. 187).

44 Şehzade Korkud, *Da ‘vetü’n-Nefsi’-Tâliha*, vr. 257^b.

45 Şehzade Korkud, *Da ‘vetü’n-Nefsi’-Tâliha*, 259^b-260^a.

46 Korkud’un talepleri, kendisine tahsis edilen miktar, ayrıca Korkud’un Mısır yolculuğunun ayrıntıları için bk. Korkud, *Da ‘vetü’n-Nefsi’-Tâliha*, 258^a; Tikriti, *Şehzade Korkut*, s. 187 vd., 235 vd.

etmek gerektiğini çeşitli delillerle savunmakta ve yaşadığı dönemde emîrlik mevkiinde bulunan kişinin bu amacı gerçekleştirmesinin mümkün olmadığını beş gerekçe hâlinde sıralamaktadır:

1. Birinci sebep, şeriat ile örfün uyumsuzluğu. Bundan dolayı tam olarak şeriata uymak isteyen birisinin, örfî kuralları dikkate almak zorunda olan siyaset mesleğini tercih etmesi mümkün değildir.

“Bu zamanda siyasî meselelerde, içine örfî bir unsur karışması şüphelerinden azade olacak şekilde şeriati icra etmek mümkün değildir, hatta şeriata açıkça muhalif olan örfî uygulamalardan dahi kaçınarak şeriata uymak mümkün değildir.”⁴⁷

Korkud’a göre ahirette “Dünya sultanlarının örfüne göre amel ettik” şeklinde bir bahane geçerli olmayacaktır, çünkü bu dünya sultanları, ahiretin miskinleridir. Sözü edilen bu örfî siyaset uygulamalarından en fenası ise, şer’î bir gerekçe olmaksızın insan öldürmektir. Korkud, bu fiilin fenalığını ve şeriata tamamen aykırı olduğunu temellendirmek için ilgili bazı ayet ve hadisleri zikretmektedir. Bir mümini taammüden öldürmeyi men eden ve böyle bir fiil işleyen kişinin cezasının ahirette ebedî cehennem (en-Nisa 4/93), dünyada ise kısas (el-Bakara 2/178) olduğunu bildiren ayetlerden sonra, ahirette ilk hesabı sorulacak hakkın kan olduğunu; başka birisini öldürmüş olmak, zina ve irtidad suçlarını işleyenler dışında bir Müslümanın kanının dökülmesinin haram olduğunu, Allah’ın şirk ve adam öldürme dışında her günahı bağışlayabileceğini ifade eden hadisleri bu meyanda sıralamaktadır. Korkud bu şekilde öldürme fiilini mübaşeretten işleyenler, yani doğrudan katledenler dışında, birisini öldürmeyi emreden ve güç kullanarak (*ikrah*) öldürmeye zorlayanları da ayrıca söz konusu eder. Aslında yetki makamında bulunanların yaptıkları şey bizzat öldürmek olmayıp öldürme emrini vermek olduğu için, Korkud’un esas muhatabının bunlar olduğu anlaşılmaktadır. Korkud ulemanın eserlerinde başka birisini öldürmeyi emretmenin veya buna zorlamanın büyük bir günah olduğu konusunda görüş birliği bulunduğunu, âlimlerin sadece bunu yapanlar için gerekli olan cezanın ne olduğu, mübaşir ve mükrihe kısas, diyet ve kefarettin hangisinin gerekli olduğu konusunda tartıştıklarını belirtir. Kelime-i tevhidi söyleyenlerin canlarının güvencede olduğunu ifade eden hadis ve Gazzâlî gibi âlimlerden yaptığı alıntılarla, bir müminin bir miktar kanını yanlışlıkla dökmektense, bin kâfiri öldürmeme konusunda yapılan yanlışlığın daha kabul edilebilir olduğunu iddia eder.⁴⁸

47 Şehzade Korkud, *Da ‘vetü’ n-Nefsi ‘l-Tâliha*, 4^a.

48 Şehzade Korkud, *Da ‘vetü’ n-Nefsi ‘l-Tâliha*, 4^b-5^b.

Burada Korkud'un siyaseten katl uygulamasını hedef aldığı görülmektedir. Osmanlılarda 19. yüzyılın ortalarına kadar sürecek olan siyaseten katl, bilhassa kul sistemi çerçevesinde padişahın veziriazamlığa varıncaya kadar devlet mekanizmasının çeşitli kademelerinde görevlendirdiği devşirme kökenli kişilerin başarısız oldukları veya görevi kötüye kullandıkları durumlarda yaygın şekilde uygulanan bir hukukî müessesedir.⁴⁹ Bundan dolayı Korkud'un kul sisteminin işleyişine yönelik şer'î nokta-i nazardan önemli bir itirazda bulunduğu tespitini yapabiliriz.

Siyaseten katlin hususi bir tezahürü de kardeş katli olarak bilinmektedir. Korkud'un yukarıdaki eleştirilerini yaparken, siyaseten katlin bilhassa kendisini de ilgilendiren hanedan içi uygulamalarını zihninde taşıyor olması kuvvetle muhtemeldir. Korkud'un bu çıkışını, dedesi Fatih Sultan Mehmed'in tanzim ettiği kanunnamede yer alan "Ve her kimesneye evlâdımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-ı âlem için katl etmek münasibdir. Ekser-i ulemâ dahi tecviz etmişdir. Anınla âmil olalar."⁵⁰ şeklindeki maddeye yönelik bir eleştiri olarak okumak mümkündür.⁵¹

Korkud'un yaşadığı hadiseler ve kardeşleri Ahmed ve Selim'le olan münasebetleri incelenecek olursa, yazdıklarının hayatın bağlamından kopuk, salt ilmî ve entelektüel bir çabanın ürünü olduğunu söylemek zor olacaktır. Bizzat şahidi olduğu uygulamaların şer'î esaslarla çelişmemesi gerektiği üzerinde ısrarla duran ve bir ıslahçı gibi uyarılarda bulunan Korkud'un söylediklerinde, taşıdığı can endişesinin yansımalarını hissetmek mümkündür.

2. Yaşadığı devirde emîrlik görevini yürüten kişinin şeriata hakkıyla riayet edememesinin ikinci gerekçesi, insanlardan haksız olarak mal toplamanın zorunlu oluşudur. Korkud, halktan toplanan malları incelediğini, bunların bir kısmının tamamen şeriata izni haricinde olduğunu, bir kısmının ise şeriata izin verdikleriyle karışık durumda bulunduğunu belirtir. İster katıksız bir şekilde haksız olsun, isterse karışık olsun durumu böyle olan malları toplayan bir emîr azap görecektir, bunları toplamayan bir emîr ise bu devirde halkın maslahatlarını göremeyecektir. Bazı insanların şeriata değil, meliklerin örfüne göre reâyâdan "gasp" edilen şeylerin helal olduğu, zira bunu verenlerin kendi rızalarıyla verdikleri kanaatinde olduklarını belirten müellif, bunun fasit bir görüş olduğunu savunur. Çünkü bu vergileri verenlerin bunları

49 Ahmet Mumcu'nun eseri (*Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ankara 2007), Osmanlılarda siyaseten katli bir hukukî müessese olarak inceleyen önemli bir çalışmadır.

50 *Kanunname-i Âl-i Osman*, s. 18.

51 A. Hamdi Furat, "Osmanlı Hânedanında Şâfî Bir Fakih: Şehzade Korkut", 198.

kendi rızalarıyla verdikleri müselleme değildir. Zahirde razı gibi görünseler de gönülden razı olmadıkları aşikârdır. Hatta kendi çağdaşlarının şer'an vacip olan şeyleri bile vermeye rızalarının olmadığını, vacip olmayanlara rızalarının bulunmasının ise mümkün olmadığını ileri sürer. Velev ki rızalarının bulunduğu kabul edilse bile, bunun esas itibarıyla şer'an memnû oluşundan ötürü rızanın helal kılamayacağı türden bir muamele olup; kendi rızasıyla faiz verenin, zina mukabilinde rızasıyla para verenin, rüşvet verenin durumlarına benzer şekilde yine haram olduğunu ifade eder. Hatta bu sayılan durumlarda verilen paraların gayrimeşru da olsa birer karşılıkları vardır; rızayla da olsa gasp hadisesinde bu da olmadığı için haramlık yönü diğerlerinden daha ağırdır. Bir malı gasp eden kişinin üzerindeki vebalden kurtulması için gereken şeyleri sıralayan Korkud, öncelikle eğer mevcutsa alınan malın iade edilmesinin, mevcut değilse tazmin edilmesinin ve hak sahibinin hakkını helal edip karşı tarafı ibra etmesinin gerektiğini belirtir. Ayrıca hak sahibinin haberi yoksa ona bildirmek, uzaktaysa hakkını ulaştırmak da lazımdır. Şayet öldüyse alınan şeyi varislerine intikal ettirmek gerekmektedir. Eğer varisi de yoksa, ahlâkına ve diyanetine güvenilen bir kadıya teslim edilmelidir. Bu da imkânsız ise fukaraya, vefat eden hak sahibi adına tazmin niyetiyle tasadduk edilir. Korkud bu meseleyi anlatırken Gazzâlî, Nevevî, Rafîî, Zerkeşî gibi, tamamı Şafîî âlimlerin yazdıklarına referans yapmaktadır.

Bu noktada zalim idarecilerden bir kısmının Allah'ın geniş rahmetini hatırlattıklarını, yaptıklarının fenalığını kabul etmekle beraber O'nun bağışlamasını umduklarını ve bu konudaki çok sayıda âyet ve hadisi zikrettiklerini söyleyen Korkud, Allah'ın rahmetinin büyüklüğünde şüphe olmamakla beraber zalimlerin böylesi naslara dayanarak kendilerini avutmalarının fasit bir zandan ibaret olduğunu, zira Allah'ın rahmetine zalimlerden mazlumların daha layık olduğunu çeşitli delil ve alıntılarla savunmakta, söz konusu âyet ve hadislerin kendi iddiaları için tam birer delil olmadığını ileri sürmektedir. Bu noktada amelin önemini ve günahların vebalini gözden düşürücü mahiyette görüşlere sahip olan grupların eleştirisine girişen Korkud, bunlar arasından bilhassa Mürcî'e ile ibâhî tasavvuf erbabına ağır ifadelerle saldırır.⁵²

Bu ilk iki maddeyle alâkalı olarak Korkud eserinin ileriki bölümlerinde başka argümanlar da ortaya koyar. Örfî siyaset uygulamalarının gerekliliğini savunmanın ve şeriat tarafından belirlenen düzenlemelerin yeterli olmadığını ileri sürenleri tekfir eder.

52 Şehzade Korkud, *Da 'vetü'n-Nefsi'l-Tâliha*, 5^b-10^a.

“Kimi zaman bazı cahillerin şöyle söylediğini duyardım: ‘Meliklerin vaz’ ettiği örfî siyasetler şayet kaldırılacak olsa, insanların ahvâli düzgün bir şekilde gitmez ve günlük yaşantıları bozulur. Aynı şekilde sultanların örfü ile insanlardan alınan mallar da şayet alınmayıp reâyâyâya terkedilecek olsa, şeriat tarafından alınmasına izin verilen mallar ordu için gerekli asker sayısı ve sınırların tahkimi için yeterli olmaz.’ Şüphesiz ki bu söz apaçık bir küfürdür, çünkü Allah Teâlâ’ya cehalet nispet etmek demektir. Yüce Allah şeriatı ancak insanların nizamını sağlasın diye vaz’ etmişken, insanların nizamını şeriatın sağlayamayacağını ileri süren kişi, bu zannıyla Allah Teâlâ’nın kullarının nizamını neyle sağlayacağını bilmediğini söylüyor demektir. İnsanların mallarını almakla ilgili söz de, en küçük bir teemmülle anlaşılacağı üzere aynı hükümdedir.”⁵³

Korkud eleştirilerinde yaşadığı devirde adalet kapısının kapandığını ve şer’an muteber cihat edebilme imkânı kalmadığını söyleyecek kadar ileri gider. Ona göre ilim ehli hissetmekte, insaf ehli itiraf etmektedir ki yaşadığı dönemde (*fi hâzihî’l-‘ezmân*) adalet kaybolmuş, yalnızca adı kalmıştır. Din imamlarından birisinin,⁵⁴ ümmetin sonraki asırlarda görev yapan sultanlarından biri hakkında “âdil” demesi halinde tekfir edilmesi gerektiği⁵⁵ yolundaki görüşünü destekleyen şehzade, böyle söyleyen bir kişi zulüm olduğunu kesinlikle bildiği bir şeyi Hz. Muhammed’in dininin bir parçası kılmakta, böylece de O’nun dinini ve risaletini inkâr etmiş olmaktadır.⁵⁶ Korkud bir başka yerde yöneticiliğin ahirete yönelik en büyük faydalarını; Müslümanlar arasında adaletle icra edildiğinde halkın refahına vesile olması, kafirlere ve ehl-i inada karşı ise cihat etmek olarak belirler. Halbuki daha önce de söylediği gibi yaşadığı devirde adalet kapısı kapalıdır. Ayrıca ahirette semereleri olacak şekilde şer’an muteber cihat da, şartları ve şer’î erkânı mevcut olmadığı için mefkuddur.⁵⁷

53 Şehzade Korkud, *Da ‘vetü’n-Nefsi’l-Tâliha*, 115^a.

54 Bu zat Ebu Mansur Mâturidî’dir.

55 Ebu’l-Kâsım Semerkandî (ö. 556/1161), Mâturidî’ye “Zâlim sultana âdil diyen kâfir olur” şeklinde bir söz nispet eder. Ancak bu söz birçok klasik fetva kitabında “Zamanımızın sultânına âdil diyen kâfir olur; çünkü o kesinlikle zâlimdir, zulme adalet diyen ise kâfir olur” şeklinde kaydedilmektedir (Şükrü Özen, “Mâturidî ve Siyaset: Hilâfetin Kureysîliği Meselesi”, s. 544-545). Korkud ve Birgivî gibi bazı Osmanlı âlimleri bu sözü genel bir bağlamda değerlendirmiş olmakla birlikte, Mâturidî’nin bu sözünün kendi dönemindeki belirli bir sultan hakkında olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Özen, Mâturidî’nin sözünün, Sâ mânî sultanlarından –Mâturidî’nin İslâm dışında kabul ettiği- Karâmîta mezhebini benimsemiş II. Nasr hakkında olduğu kanaatinde (Özen, a.g.m., s. 545-546).

56 Şehzade Korkud, *Da ‘vetü’n-Nefsi’l-Tâliha*, 114^b-115^a.

57 Şehzade Korkud, *Da ‘vetü’n-Nefsi’l-Tâliha*, 194^a.

Korkud'un şeriat-örf eksenindeki eleştirileri kazâ sistemini ve kadıları da kapsamaktadır. "Kadılarımız" davaları şer'î usule göre dinlemekte fakat örfe göre hüküm vermektedir. Hatta kimi zaman davaların bazı mukaddimelerini de örf üzerine bina etmekte ve bunları şer'an müselleme kazıyyeler yerine ikame etmektedirler.⁵⁸

Korkud'un reâyâdan haksız mal toplanmasıyla ilgili eleştirilerinin haksız vergilerin yanı sıra müsadere uygulamasını da kapsadığı anlaşılmaktadır. İslâm hukukunda özel mülkiyetin kul hakları çerçevesinde korunduğu ve güvence altına alındığı malumdur. Şer'î hukukun korumayı hedeflediği en genel amaçlar arasında malvarlığının dokunulmazlığı da bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde "reâyâ" denilen halk sınıfı için İslâm'ın öngördüğü bu dokunulmazlığa titizlikle riayet edildiği bilinmektedir. Kul sınıfına mensup olup padişahın çeşitli kamu görevlerine tayin ettiği memurlardan başta siyaseten katledilenler üzere malvarlıkları üzerinde şaibe bulunanların malları zaman zaman müsadere edilmiştir.

Osmanlı divan kâtibi ve şehnamecisi Ta'likizâde Mehmed Subhi (ö. 1014/1606 ?), Koca Sinan Paşa'nın 1593-94 tarihli Yanıkale seferine dair kaleme aldığı *Şehnâme-i Hümayun* isimli eserinin girişinde, Osmanlı Devleti'ni diğer Müslüman devletlerden ayıran yirmi hususiyet arasında Osmanlılarda müsadere uygulamasının mevcut olmayışını da sonuncu madde olarak zikretmekte ve bu noktada Osmanlıların, özel mülkiyet güvencesinin bulunmadığını iddia ettiği Safevî Devleti'nden farklı olduklarını vurgulamaktadır. Buna göre Osmanlı Devleti'nde herkes mülkiyet güvencesine sahip olup mallarına devletin el koyması endişesinden salim olarak çalışma ve yaşama hakkına sahiptir. Ancak Ta'likizâde'nin anlatımında dikkat çeken nokta, müsaderenin, yönetici sınıftan olmayan halk için uygulanmadığını ifham edecek biçimde, köylülerin örnek verilmesidir:

"Yigirminci hâssaları 'adem-i müsaderedir. Bu diyarda bir köyde bir Türk-i sütürg yüz yük akçeye mâlik olur, müddetü'l-ömr safâ-yı hâtırla tasarruf kıılır. Kimesne ana engüşt-i ta'arruzı dırâz edemez. (...) Her kes ü nâkes zıll-i Hudâ'nın sâye-i saâdetinde germâ-yı harûr-ı şerr ü şûrdan sâlim, ve bî-pürhâş maâş eyler. Ammâ diyâr-ı Acemde bir kimesne bir cüz'î destgâha mâlik olsa, fi'l-fevr Şah çeşme-i tama'ı bâz ve dendân-ı hırsı kâz eyleyüb, giryân u nâlân lokma-i dehân tâlân olur."⁵⁹

58 Şehzade Korkud, *Da'vetü'n-Nefsi'l-Tâliha*, 155^a.

59 Christine Woodhead, *Ta'likizâde's Şehnâme-i Hümayun*, s.130-131.

Devrinin önemli bürokratlarından Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın (ö. 1717), Ta'likizâde'den bir asır kadar sonra kaleme aldığı satırlarda, veziriazama padişahı müsadere uygulamasından sakındırmasını –padişahın kimse- nin malına ihtiyacı olmadığı şeklinde ilginç bir argümanla- tavsiye etmesi, müsadere- nin 18. yüzyılda da önemli bir problem olarak kamuoyunu meşgul etmeyi sürdürdüğünü göstermektedir:

“Halife-i rûy-ı zemîn olan şehinşâh-ı güzînin kimesneye ihtiyâcı yokdur. Vezîr-i a'zam olanlar pâdişâh-ı İskender-vakârı meyl-i mâldan ve mâl takrîbi ile vebâlden ve bir adamı vereceği yoğ iken mîrî takrîbi ile ve yâhud cüz'î bahâne ile ta'cîz ve malın müsadere edüb aldirmakdan be-gâyet sakınmak gerekdir. Zirâ pâdişâhların kimesneye ihtiyâcı olmadığundan mâ'adâ emvâl-i halk bî-vech dâhil-i hazîne-i pâdişâhî ve lâhık-ı beytûlmâl-i Müslimîn olmak fenâ-yı devlete ve hüsrân-ı hazîneye delildir deyu ulemâ-yı dîn ittifâk ile yazmışlardır.”⁶⁰

Halkın can ve mal güvenliği bulunmakla birlikte, kul taifesinin belirli şartlarda bu güvencelere sahip olmayışı, daha önce değinilen cariyeye meselesiyle birlikte ele alındığında, Korkud'u bir bütün olarak kul sisteminin şer'îliğini sorgulamaya götürmüş olmalıdır.

3. Korkud'un üçüncü gerekçesi şöyledir: Emirlikle birlikte günah kirlerinden temiz kalabilmek mümkün değildir. Çünkü emirin bu kirlere bulaşmış insanlardan uzak kalabilmesi imkânsızdır. “Derya gibi (*müteabbir*) değil ki, denizin necasetten kirlenmemesine benzer şekilde temiz kalabilelim” diyen⁶¹ Şehzade Korkud, bundan sonra sayfalar boyunca dünyanın çeşitli arzularından ve harama yol açması şüpheli olan unsurlarından kaçınmaya ve ahireti kazanmaya teşvik eden nasları, ulema sözlerini ve kendi nasihatlerini sıralamaktadır.⁶²

4. Korkud, idarî vazifelerden kaçınmasının dördüncü sebebini şöyle açıklar: “Emîrlik/hükümdarlık ve makam, alâka ve sebepleri çoğaltmayı gerektirir ki bu

60 Sarı Mehmed Paşa, *Nesâihü'l-Vüzerâ ve'l-Umerâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi nr. 1830, 7^a-7^b. Mehmed Paşa, aynı yerde Kanunî dönemine ait bir uygulamaya dönülmesini de tavsiye etmektedir: “Ve beytûlmâl nâmiyle akçe düşse vereseşi gelince bâb-ı hümâyûnda emânet vaz' eyleyeler. Ve yedi seneye dek vâris zuhûr edüb şer'an varâsetini isbât edemez ise hazîneye alınmak üzere merhûm u mağfûr Sultan Süleymân Han aleyhi'r-rahmeti ve'l-ğufrân zamân-ı saâdetlerinde bu hüsn-i tedbîri ederler imiş. Ol kâ'ide-i müstahsene mer'î tutulmağa sa'y ü ihtimâm eyleyeler.”

61 Şehzade Korkud, *Da'vetü'n-Nefsi'l-Tâliha*, 11^b.

62 Şehzade Korkud, *Da'vetü'n-Nefsi'l-Tâliha*, 11^b-15^b.

da kalp huzuruna mânidir.”⁶³ Bir zühd çağrısı sayılabilecek olan bu bölümde ahiret yolunda insanın ancak dünyevî bağlantılarını azaltmak suretiyle, dünyadan yana boş bir kalple ve tevazu yoluyla başarılı olacağını açıklayan Korkud, Gazzâlî'nin *İhyâ'*sından yaptığı alıntı çerçevesinde, yüksek makamlı kişilerin bu sayılanları gerçekleştirmelerinin mümkün olmaması sebebiyle bu amaca ulaşmakta tam manasıyla başarılı olmayacaklarını ifade eder. Fakat önceleri dünyevî alâkaları ve sebepleri asgariye indirip ahiret yolunda yürüdüktan sonra, Allah'ın kendisine yardımını sayesinde bu kişi nazarında sebeplerin ve alâkaların mevcut olup olmaması müsavi hâle gelebilir, bu takdirde hiçbir şey bu insanı Allah'ı anmak gibi hususlardan alıkoyamaz. Korkud'un Gazzâlî'den yaptığı alıntıda, başta Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn olmak üzere İslâm tarihinin en mümtaz simalarının devlet başkanlığı yaptıklarına işaret edilmekte, ahireti unutmamak kaydıyla gerektiğinde yöneticilik yapılabileceği, makam talep etmenin dinde bir noksanlık ifade etmekle beraber haram da olmadığı söylenmektedir. Fakat Korkud bu noktada Gazzâlî'nin görüşünü kendi devri için kabul etmeyecek şöyle bir mülâhaza yürütür:

“Bu söylenenler, makamla beraber günahlardan kaçınacağına kişinin galip zannı bulunduğu takdirdedir. Ama Hz. Peygamber'den, onun doğru yoldaki ashabından, onlara güzellikle tâbi olanlardan, salihlerden, nasihat edip kıyamet gününün dehşetlerini hatırlatan, zayıf ve nakıs kalplere tesir eden din âlimlerinin asırlarından çok uzaktaki bu geç (*müteahhir*) asırlarda böyle bir şey nasıl mümkün olabilir ki? Bu geç (*müteahhirin*) zamanlarda insanlarda bu sayılanlar konusunda zaaf, kusur ve önem vermeme vaziyeti galip olmuştur. Bundan dolayı makam elde etmek bir yana, makamı arzu edip ona yönelmek bile haramdır.”⁶⁴

Sonrasında Sühreverdi ve Kuşeyrî gibi sufilerin dünyaya gönül verme aleyhindeki bazı ifadelerini aktaran Korkud, bir şehzade olarak hükümdarlık yarışından çekilme tercihinin ilk kez yaşanmadığını hatırlatmak için, genel dünya tarihinden ve İslâm tarihinden birer örnek vererek Büyük İskender'in oğlunun babasının yerine geçmeyi kabul etmediğini ve Hz. Hasan'ın halifelîği bıraktığını hatırlatır. Hz. Ali ile Muaviye b. Ebî Süfyan arasında geçenlerin içtihadı dayandığını, her müçtehidin musîb veya en azından hatalının mazur olduğunu savunan Korkud, kendi devrinde yaşanan siyasî çekişmelerin ise içtihadı dayanmadığını, aksine bu hadiselerin inatlaşma, fesadı çoğaltarak bâtılı terviç etme gibi sebeplere dayandığını söyleyerek kendi tutumunu

63 Şehzade Korkud, *Da 'vetü'n-Nefsi'l-Tâliha*, 15^b.

64 Şehzade Korkud, *Da 'vetü'n-Nefsi'l-Tâliha*, 16^b-17^a.

temellendirmek ister. Ayrıca, İslâm tarihinde, hükümdarken kendini Allah yoluna vererek her türlü dünya bağıyla alakasını koparan bir başka mümtaz sima daha vardır: İbrahim b. Edhem.

Kitabının en sonlarında, babasından kendisini emîrlik vazifelerinden azat etmesini istediği sayfalarda, bu işi yapan ilk kişinin kendisi olmadığını, daha önce hükümdarlığı terk eden çeşitli örnekleri kitabında zikrettiğini söyleyen Korkud, “Bu dediğin çok önceleri olup bitmiş hadiselerdir. Osman oğullarında ise böyle bir şey vuku bulmamıştır.” şeklindeki mukadder bir itiraza verdiği cevapta, bilakis bunun Osmanlı devrinde de gerçekleştiğini ve Sultan II. Murad’ın daha hayatta iken saltanatı terk edip memleketin çok küçük bir kısmı üzerinde tasarrufta bulunabilecek bir pozisyona çekildiğini hatırlatır. Fakat işin sonunda o da arzuladığı inziva hayatını yaşayamamış, “insanların ve cinlerin şeytanlarının iğvâları” neticesinde tekrar eski konumuna dönmek zorunda kalmıştır. Korkud, şimdiye kadar söyledikleriyle kısmen çelişen bir tutumla, daha önce hayat hikayelerine temas ettiği örneklerden farklı olarak, vazifelerinden şimdilik büsbütün ayrılmayı değil, ama bu vazifelerin kendisi için hafifletip azaltılmasını istediğini belirtmektedir.⁶⁵

Korkud emirliği terk etmesinin dördüncü gerekçesini açıkladığı sayfalar boyunca dünyadan el çekip kendini ahiret yoluna vermeyi teşvik eden ahlâkî öğütleri ve zühd hikayelerini aktardıktan sonra, emirlikle birlikte bilhassa kul haklarıyla ilgili büyük günahlardan kaçınmanın, içinde yaşadığı geç (*müteahhir*) devirde mümkün olmadığı kanaatini tekrarlamaktadır.⁶⁶

5. Emîrliğin halihazırda yukarıda sayılan mahzurlardan uzak olduğunu farz ettiğimiz, yeni emîr olan birisinin ilk dört sebep olarak sıralanan hususlardan kendini kurtardığını tasavvur ettiğimiz takdirde bile, önünde sonunda bu problemlerle yüzleşmek, fenâ bir âkıbetle karşılaşmak kaçınılmazdır. Nitekim hükümdar olan şahsın nizâ ve cidâle, akranlarıyla yapacağı taht kavgalarına, beldeler arasında bu yüzden bitmez tükenmez kargaşalıkların, şerli insanların çıkardığı fitnelerin zuhur etmesine engel olması mümkün değildir. Korkud’a göre bu söylenenlerden öğüt almak için uzaklara gitmeye gerek yoktur; “Babalarımız ve atalarımız ile onlara karşı çıkanlar arasında emaret talebi sebebiyle cereyan eden kavgalara bakmak yeterlidir. İnsanlar kadîm devirlerden beri hep bu hâl üzeredirler.”⁶⁷

65 Şehzade Korkud, *Da ‘vetü’ n-Nefsi ‘l-Tâliha*, 260^a.

66 Şehzade Korkud, *Da ‘vetü’ n-Nefsi ‘l-Tâliha*, 28^b.

67 Şehzade Korkud, *Da ‘vetü’ n-Nefsi ‘l-Tâliha*, 28^b.

Şehzade Korkud'un Osmanlı siyasetine fikhî ve ahlâkî açıdan yaptığı bu eleştirilerin temelinde, Tikriti'nin de söylediği gibi, uzak durmak ister gibi görünürken aslında kendisini Osmanlı tahtı için ideal bir hakîm-padişah (filozof-kral) aday olarak ortaya koyma arzusu yatıyor olabilir. Aynı şekilde söylediklerinde samimi olduğu ve padişahlık yarışı içerisindeki hareketlerinin can kaygısına dayalı olduğu da pekâlâ söylenebilir. Korkud'un tavrının temel sâiki ne olursa olsun, hanedan mensubu bir âlim olarak ve temelde fikhî argümanlara dayanmak suretiyle, Osmanlı Devleti'nin idarî mekanizmasında önemli unsurlar olan kul-cariye sistemini, siyaseten katli, müsadereyi ve şeriata aykırı gördüğü vergilendirme sistemini eleştirmesinin, başlı başına önemli ve üzerinde durulmayı hak eden bir olgu olduğunda şüphe yoktur. Onun ileri sürdüğü iddiaların ve eleştirilerin ulema tarafından nasıl karşılandığı, bunların tartışma konusu hâline getirilip getirilmediği, bilhassa dönemin yazma eserleri üzerinde yapılacak titiz ve ayrıntılı çalışmalar sonucunda ortaya çıkacaktır. Ancak burada, devrin meşhur âlim ve tarihçilerinden olan İdris Bitlisî'nin, Yavuz Sultan Selim'in talebi üzerine kaleme aldığı bir risalesinde yer verdiği bir cümleye dikkat çekmek istiyorum. Arapça ve Farsça karışık olarak yazılmış yazma halindeki risalenin müellif nüshasında, Bitlisî şöyle diyor: "Tasfiye-i kalb ile saltanat ve kesret-i emvâl arasında herhangi bir çelişki yoktur."⁶⁸ Korkud'un *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha*'sının yazılmasından beş sene sonra ve şehzadenin vefatından bir ay kadar önce (Zilhicce 918 / Şubat/Mart 1513) tamamlanan risaledeki bu ibarenin, Korkud'un söyledikleriyle alâkalı olması kuvvetle muhtemeldir.

Osmanlılar döneminde hükümdarların yanı sıra bazı âlimlerin de Korkud'un eserlerini incelediği anlaşılıyor. Ancak bu eserlerin yaygın bir şekilde çoğaltılmadığı, *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliha* dışındaki üç eserin günümüze tek nüsha hâlinde geldiği, yukarıda isimlerini saydığımız dört eserinin ise günümüze ulaşmadığı da bir gerçektir. Bunda Korkud'un siyaseten kaybedenlerden olmasının yanı sıra, Hanefî mezhebinin Osmanlı ilim hayatındaki ağırlığının da etkin olduğunu söylemek mümkündür. Şehzade Korkud'un önemi, bir yandan Osmanlı tarihinde benzeri görülmeyen bir hanedan üyesi olarak ilim ve siyaset geleneklerini kendinde birleştirmesi ve fakat mensubu olduğu siyaset kimliği acımasızca eleştirmesidir. Korkud yönetici ailenin yöneticiliği istemeyen âlim bir üyesi, Hanefî bir çevrede kendi iradesiyle Şâfîliliği seçmiş bir fakih, dedesi Fatih'in siyaseti, hukukî ve ilmî faaliyetleri sayesinde büyük

68 İdris Bitlisî, (*Risâle fi'l- Hilâfe ve Âdâbü's-Selâtin*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi no: 1228, vr. 37^b).

bir imparatorluk hâline gelen güçlü ve önü açık bir siyasî teşekkül içerisinde yapılanları kıyasıya eleştiren bir hükümdar adaydır. Yöneticilikten affını istemesine ve idareden uzak olduğunu defaatle söylemesine rağmen Korkud'un, ömrü boyunca siyasetten de ilimden de kop(a)mayan bir sima olduğunu görüyoruz. Bundan başka Korkud'un, şeriat-örf ilişkisi konusunda Osmanlı sistemine yönelik eleştirileri hem kronolojik bakımdan görebildiğimiz en erken hem de kapsam ve hacim itibarıyla en etraflı eleştiriler olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir.

ESERİN NÜSHALARI VE TERCÜMEDE TAKİP EDİLEN YÖNTEM

Da'vetü'n-nefsi't-tâliha ile'l-a'mâli's-sâlihâ'nın Nüshaları

Eser, şimdiki kadar Ayasofya nüshası bilinmekle birlikte, tercüme esnasında tarafımızdan yapılan araştırmalar sonucu üç nüshasına daha ulaşılmıştır. Böylelikle hâlihazırda toplamda dört nüshası vardır. Müellifin, eseri üzerinde çalışmaya devam ettiği ve zaman zaman ilaveler yaptığı anlaşılmaktadır. Metin ilaveleri açısından dört nüshadan her biri, diğerinden farklılık arz etmektedir. Bunlar arasında en muhtasarı (yani başka bir ifadeyle eserin ilk versiyonu) Ayasofya nüshası, en geniş (son versiyonu) ise Topkapı nüshasıdır. Diğer iki nüsha birbirinden farklı olmakla birlikte Topkapı nüshasına nazaran metin ilaveleri daha azdır.

1- Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1763

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, eserin başka bir nüshasını Sahaf Râif Yelkenci Bey'de gördüğünü, tetkikleri sonucu onda bulunan nüshanın asıl nüsha, Ayasofya nüshasının ise temize çekilip Sultan'a arz edilen nüsha olduğunu söylemiştir.

Bu nüsha kütüphane fihristinde “*Kitabu Harîmî fi't-tasavvuf*” şeklinde geçmektedir. İsmail Hakkı, Abdüsselâm b. Muhammed el-Ensârî tarafından istinsah edildiği notunu düşmüştür. Nüsha 262 varak olup yer yer kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Baş tarafında Sultan I. Mahmûd Hân'a ait vakıf kaydı ve mühür bulunmaktadır.

2- Topkapı Sarayı Müzesi, III. Ahmed Ktp., nr. 1413

Eserin nüshaları içerisinde en geniş ve kapsamlısı olan bu nüsha 257 varak olup yazım tarihi ve müstensihî not düşülmemiştir. Baş tarafında III. Ahmed'in vakıf mührü bulunmaktadır. Ayrıca kitabın içeriğiyle ilgili kısa bir bilgi verilip “müellifi kim olduğuna zaferyâb olamadık” notu düşülmüştür. Özellikle baş taraflarda sayfa kenarlarına sıkça minhüvât kayıtları eklenmiştir. Son birkaç varığında diğer hiçbir nüshada olmayan tetimme bölümü vardır. Nüsha, şemseli siyah meşin bir kılıfa sahiptir.

3- Princeton Üniversitesi Ktp., Garret, nr. 1098H.

Dijital versiyonundan hareketle kâğıt ve hattı itibariyle en eski nüsha olduğu tahmin edilmektedir. Sayfaları nem ile lekelenmiş nüsha, 117 varak olup kâğıt kılıfa sahiptir. Son tarafında kitap harici bazı notlar ve faydalı bilgiler (fevâid) vardır. Nadiren kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Kütüphane resmi sayfasında verilen bilgide 16. yüzyıldan kaldığı tahmin edilmektedir kaydı bulunmaktadır.

4- İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Ktp., nr. 4874.

215 varaktan oluşan bu nüsha Nadir Eserler'de Yıldız Hususî Kütüphanesi altında tasavvuf kitapları içerisinde bulunmaktadır. 1308/1891 tarihinde Musa Safâî İbn Mîrzâhâdî el-Cevâhirî tarafından istinsah edilmiştir. Ta'lîk hattıyla yazılmış olup, metin kırmızı cetvelle çerçevelemiştir. Metin içerisinde ve sayfa kenarlarında kırmızı mürekkep sıklıkla kullanılmıştır. Baş tarafında Osman Fâik b. Râşid adına mührüyle birlikte temellük kaydı vardır. Nüsha, yaldızla süslenmiş tuğralı kırmızı meşin bir kılıfa sahiptir. Nüshalar içerisinde en yeni nüsha olma özelliğine sahiptir.

Tercüme ve Nüsha Karşılaştırmasına Dair

Şehzade Korkud'un *Dâvetü'n-nefsi't-tâliha* kitabını tercümeye başladığımızda bilinen ve tam nüsha olan Ayasofya nüshasını esas alarak ilerledik. Tercümenin sonlarına doğru Topkapı (3. Ahmed) nüshasının da mevcut olduğunu, üstelik yaygın bilinen Ayasofya nüshasına göre daha geç tarihli olup sık ilavelerle, ek notlarla metnin zenginleştirildiğini tespit ettik. Tercümenin sonlarına doğru fark ettiğimiz bu durum, kitabı en geniş olan bu nüshaya göre yeniden ele almaya, aradaki farkların belirtilmesiyle bir nüsha karşılaştırması yapmaya bizi sevk etti.

Bu açıdan tercümenin standart metni yaygın Ayasofya nüshasını, kaşlı ayrıç {} içerisindeki metin ise Topkapı nüshasındaki ilaveleri göstermektedir. Buna göre Ayasofya nüshasındaki sayfa referansları köşeli ayrıç içerisinde /[]

normal font ile verilirken Topkapı nüshasındakiler bold font ile /[] verilmiştir. Topkapı nüshasında, sayfa ortasında başlayıp biten ilave metinlerde kaşlı ayrıçtan sonra referans numarası verilmiş, sayfa değişimine rastlayan referans numaraları metin arasında yerinde verilmiştir. Ayrıca bir sayfada birden fazla parçalı ilave metin olduğunda en sondaki metinden sonra referans numarası eklenmiştir.

Tercümei anlaşılır kılmak adına bir iki yer dışında kitaptaki bütün konu başlıkları, normal parantez içi ifadeler, sonunda Y.N. (yan not) olmayan bütün dipnotlar tarafımızdan eklenmiştir. Y.N. şeklinde verilen dipnotlar Ayasofya nüshasındaki minhüvâtı (müellife ait yan kayıtlar) ifade etmektedir. Daha çok olmasına rağmen Topkapı (3. Ahmed) nüshasındaki minhüvât tercümeye alınmamıştır.

“Şunu dedi” ve “dedi ki” şeklinde sık sık yapılan ve bazen kavlin kâilinin tam kestirilemediği nakillerde metne müdahil olmadık. Kitabın bir siyaset-name klasiği olması itibarıyla tercümede fazla akademik ve modern karşılıklar vermek yerine, sade bir dille doğrudan konunun anlaşılmasına odaklandık. Bu sebeple hadisleri kaynaklarından tahriç etmeyip bu hususta müellifin metin içerisinde verdiği kadarıyla yetindik. Bu arada yer yer alıntılarda karşılaştığımız istinsah hatalarını orijinal kaynaktan tespit edip dipnotta belirttik. Buna rağmen tercümede gözden kaçan hususların olacağından kuşku yoktur. Bunları tespit edip bize bildirenlere şimdiden teşekkür ediyoruz.

Allah Teâlâ gayretimizi meşkûr eylesin. Tevfik Allah'tandır.